

Подоытожывая вышесказанное, следует отметить, что определённое ограничение суверенитета союзной республики в рамках единого огромного государства – факт объективный. Однако существовали и такие ограничения, которые в корне противоречили интересам Беларуси (как, впрочем, и других таких же республик СССР).

1. Звязда – 1951. – 28 ліст.

2. Национальный архив Республики Беларусь. – Фонд 4. – Оп.62. – Д.421 – л.87.

3. Национальный архив Республики Беларусь. – Фонд 47. – Оп.29. – Д. 842а – л.115.

Борсук Н.М. (Брэсцкі дзяржаўны тэхнічны ўніверсітэт)

«МІЖ ДВУХ БЕРАГОЎ...»: ВОБРАЗ ЛІРЫЧНАГА ГЕРОЯ Ў ТВОРЧАСЦІ ПАЭТАЎ-ЭМІГРАНТАЎ

Шмат таленавітых плодных пісьменнікаў параскідана па свету. Адарваная ад сваіх беларускіх каранёў ў адзіноце дагаралі А. Салавей у Аўстраліі, У. Дудзіцкі ў правінцыі Венесуэлы – Турэне, Н. Арсеннева ў Рочэстэры, М. Сяднёў, Р. Крушына ў Саўт-Рыверы (штат Нью-Джэрсі ЗША).

Пік беларускай эміграцыі прыпадае на пасляваенны перыяд (паводле вызначэння вучонага-гісторыка А. Калубовіча, гэта была восьмая хваля беларускай эміграцыі, пачынаючы ад часоў паўстання Т. Касцюшкі). Шкада, што многія па-ранейшаму без разбору, не ўчытваюцца ў творы пісьменнікаў-эмігрантаў і лічаць тых, хто пакінуў радзіму ў 1944 годзе здраднікамі, калабарантамі. Яны – не ворагі народу, не ўцекачы, не выгнанцы. Гэта – палітычная эміграцыя, пісьменнікі, якія пакінулі радзіму, але толькі геаграфічна. Усе пісьменнікі-эмігранты, нягледзячы на тое, што валодалі асноўнымі еўрапейскімі мовамі, пісалі свае творы па-беларуску, бо беларуская мова была для іх першаасновай жыцця наогул.

Амерыка стала прытулкам для Наталлі Арсенневай, але ж гэтая краіна не стала блізкай і дарагой сэрцу паэтэсы. Невыпадкова ёй мастачка слова не прысвяціла ніводнага верша. А ці магло быць па-іншаму для чалавека, месца нараджэння якога – Вільня, для паэткі, якая ў вершы, прысвечаным улюбёнаму гораду (верш «Вечар у Вільні») яшчэ ў раннюю пару сваёй творчасці выказала заветную мару – сустрэць у родным краі апошнюю зару: «Малюся тут сваю апошнюю / зару я сустракаць, / адсюль – / пайсці адвечным шляхам...».

Н. Арсеннева вымушана было многа працаваць, каб зарабіць на кавалак хлеба. Зразумела, што аб паэзіі думаць не было калі. Тым не менш, апынуўшыся «між берагамі» яна не ўзбунтавалася, не ўзлавалася, не загарэлася помстай, а прымірыся з наканавааным лесам («Мой лес даў можа болей, як каму»). «Скарэнне» Н. Арсенневай перад доляю не мае нічога агульнага з прыстасаванствам. Паэтэса любіць жыццё і смакуе яго на кожным кроку: «А я люблю жыццё, / ягоны смак гаркавы / ніколі йшчэ ня здаўся мне бліжэй» (верш «Тут гэтага няма»).

Калі ж туга па роднаму краю становіцца невыноснай («туга, якой не выліць», «ня збыць тугі», «кі хоць воўчай тугой завуююна галасіць ня сьціхаюць дні...»). Н. Арсеннева дазваляе сабе «выплакацца» на сваю долю па-жаночаму ціха, не павышаючы, не надрываючы голасу. Гэтыя пачуцці паэтэса выяўляе ў вершах-элегіях, вершах-успамінах, успамінах-замалёўках. Для перадачы адчуванняў выкарыстоўвае час ад часу шэрыя колеры, але ніколі не ўжывае Н. Арсеннева рэзкія чорна-белыя.

Дарэчы, пачуцці смутку, тугі па радзіме ў пазычнай творчасці М. Сяднёва афарбоўваюцца ў светлыя, празрыста-блакітныя тоны неба. Адсюль і лёгкае, нязмушанае гучанне верша (верш «Смутак»), а перавагу пэзт-эмігрант для перадачы свайго лірычнага «я» аддае ўнутранаму маналогу, дыялогу, вершам-лістам, малітвам, невялікім лірычным замалёўкам, вершам-зваротам. Бачна, як М. Сяднёў паступова перастае жыць «сам перад сабой на паядынку», больш пільна ўглядаецца ў незнаемую Еўропу: «тугу, мой верш, адкінь, / заўсёды сніся маладое...». «Цяпер я ў неба болей закаханы / і бег хмурынак разумею болей, чым калі. / Гляджу ў неба я – і зажываюць раны, / Што атрымаў я на пакутлівай зямлі...» (верш «Цяпер у неба...»).

Праз усе вершы эміграцыйнага перыяду Н. Арсенневай праходзіць вобраз Бацькаўшчыны: «Мой край», «Блакітная, далёкая Радзіма», «О, Бацькаўшчына, любая без меры», «Мая Радзіма-Беларусь», «Беларусь, Беларусь зялёная, палыменны, балючы сон». «Радзіма! Беларусь! Каханая, святая!» «Не цалавала рук / нікому я ў жыцці. / Табе-ж, / мая зямля, / я цалавала-б ногі» (верш «Сон»).

У вершах, напісаных «на ростанях» выразна акрэслена трагедыйна постаць лірычнай гераіні Н. Арсенневай. То яна прадстае перад чытачом у вобразе кволага, адзінокага лістка, адарванага ад роднага дрэва («Я ж толькі лісток прыжаўцелы, табе бяз крыві і бяз цяла // вятрамі ўкінены ў рукі...»), то праз бясконцы параўнанні «ў нас» і «тут» перадае да болю несучасны ўражанні ад сустрэчы з «нязнаным, новым светам» («Тут гэтае завуць зіма», «Тут гэтага няма», «О, Новы Край, /.../ будзь нам прытулкам цёплым і ўтульным, / але ня Бацькаўшчынай, / не!»).

І толькі трэдку Н. Арсеннева звяртаецца да дэкларатыўна-публіцыстычных інтанацый і, падобна М. Багдановічу, заклікае: «Вазьмі мяча ці дзіду / ды бі іх, Маці, бі і дзідай і мячом / у сэрцаў шэрае, амшэлае каменье, / ... / О, Маці, / Маці, / Маці Беларусь! / Дык бі іх, / бі за ўсё, / за ўчора і за сяньня!» (верш «Сыны й Маці»).

Жыццёвае крэда пэзтэсы – як бы цяжка не было, «не трэба мяняць душу на ка-меньне». Па магчымасці яна імкнецца спатоліць духоўную смагу ў творчасці («бага-славёныя змаганне. Боль і праца! / Праз іх, хоць плачам мы, ірвёмся – ды жывём!»). Калі ж вера, што калі-небудзь ёй давядзецца ўбачыць радзіму, страчваецца, яна моліцца, каб добры Кон даў шчаслівы лёс далёкай любімай Бацькаўшчыне. Па гэтай прычыне ў творчасці пэзткі ўсё часцей гучыць тэма ўваскрэснення Хрыста, малітвы-споведзі («Верце!», «Ускрэсьні!»). Перахварзўшы Амерыку, бетонную, непрыветлівую, лірычная гераіня Н. Арсенневай адчула асаблівую роднасць са светам прыроды: «Восень, восень, калі-ж / напалам перарэжам / мы з табой і ўцеху, і смутак упойны? / Гэтак будзеш ты мной, / з маёй смагай і жалем, / я-ж табою, / зыркою і перапялёстай» (верш «Гэтак будзеш ты мной»).

Асноўным аб'ектам мастацтва з'яўляецца прыгажосць. Гэтую традыцыю ў развіцці еўрапейскай пэзіі працягвае другі пэзт-эмігрант Янка Юхнавец: «Я прыгаства ніяк не атулю...», «Чараўніча на свеце ўсё!», «расьціна кажная жыццё свае / у тысячах цягліц прыгажыла». Нават з вышэйпрацытаваных пэзтычных радкоў бачна, як захапленне «чарам зямлі» гарманічна спалучаецца ў творчасці пэзта з «чудам жыцця» і адно не можа існаваць без другога. Нягледзячы на гэта, жыццё «ля чужых берагоў», безумоўна, выклікае хвілінныя трывожныя адчуванні ў душы лірычнага героя Я. Юхнаўца. Пакута быцця, адзінота-самота асобы выразна акрэсліваюцца ва ўстойлівых выразях аўтара зборніка «Шорах моўкнасьці»: «ад болю ран», «пакуты дзён», чужація абшары», «спалялела шчасце», «вауком плятуся па чужыне», «на зямлі бытую адзінотным», «змрочнасьць у душы». Па гэтай прычыне матыў пакорлівасці ў шасцідзiesiąтыя-

сямідзесятыя гады двойчы ўрываецца ў творчасць паэта-жыццялюбца: «Чалавек жыццёю вялікая абраз». «Для жыцця ўсёдна ці ты ёсць, ці няма цябе! / Жыццёю прыхільнікі не патрэбны». Такі матыў урываецца не толькі ў творчасць Я. Юхнаўца.

Драматызм светаўспрымання даходзіць наогул да таго, што і Уладзімір Клішэвіч пачынае сумнявацца ў стваральнай дзейнасці чалавека («прашуміць над жыццём чалавечым / дасягненняў ягоных чума...»)

Чужына, якая «не галубіць, не песьціць», нараджае матывы бессэнсоўнага жыцця, бясконцай дарогі ў творчасці Янкі Золака. Думкі падчас душэўнага надлому паэт занатоўвае ў афарыстычных чатырохрадкоўях. Для яго гэта своеасаблівая спроба пераадолець адчуванне нейкай часовасці жыцця, тужліваю непрадказальнасць: «Калі суворы лёс табе дасьць аплявуху, / Суцеш сябе, што быць магло б і горш, / Пакулу жывеш, ня траць надзеі, веры, / Што прыйдзе да цябе прамудрасць і любоў» (верш «Калі суворы лёс»).

«Песні-думы» эміграцыйнай ліры паэт Уладзімір Дудзіці характарызуе як «трывогу душы», «замардованыя мроі», «журботныя струны». Наколькі ў жыцці ён быў рашучым, дзейным, не губляўся ні ў якіх сітуацыях, настолькі адзінокай, тужлівай была яго лірыка. Гэта абумоўлена тым, што паэт апынуўся без сяброў, без людзей, блізкіх па духу, у далёкай спякотнай паўднёвай правінцыі Венесуэлы – Турэне. Падобныя эпітэты, метафары перш-наперш сустракаюцца ў настальгічных вершах-зваротах да заўчасна і даўно загінутай Маці: «Ня крыўдуй, дарагая Мама, / наяву і ў сьне жывеш ты. / Цяплынёю да сьмерці самай / знітавала гадоў маіх рэшту... / Пра самога ж такое ведай, / вось каб толькі б дайшла дэлепа: / як той камень. – удаўся ў дзеда, / адно сушаць туга і вершы. / Ня журыся. На цэле, кажучы, / ня сьціраецца знак радзімы... / Хоць упокат дзе-небудзь ляжам, / але зьблізімся... / Сын Уладзімер».

Маці і Сын – гэтыя два вобразы сталі даволі сімвалічнымі ў творчасці амаль усіх паэтаў-эмігрантаў. Напрыклад, Алесь Салавей, лёс якога закінуў у далёкую Аўстралію, праз названьня вобразы выказвае свае нацыянальна-патрыятычныя пачуцці. Вобраз Маці-Беларусі ён параўноўвае з вобразам Божай Маці, якая ішла дарогамі пакут, страт, цяплення ў пошуках свайго сына Ісуса, а беларуская Маці шукае сына на дарогах выгнання, зняволення, вайны: «Адарвалі, схалілі, сілком павялі. / Зьледзянелыя хмары. І водгулье грому. / Ці жыве на далёкай зямлі? / Ці прыйдзе дадому?..» (верш «Смутлівая маці»).

«Міжагнёўе» – сімвалічная назва паэмы Міхася Кавыля, як і шматзначная метафара Н. Арсенневай «між берагамі», вызначае стан душы эмігрантаў. На наш погляд, заслуга гэтага паэта як мастака слова ва ўменні пераадольваць «дзіды жыцця» праз эстэтызацыю, упрыгожанне, часам ускладанне верша лексічнымі знаходкамі, незвычайнымі рыфмамі, пошукамі ў галіне формы. М.Кавыль першы ў беларускай літаратуры напісаў вянк санетаў, кароны санетаў, якія пачалі з'яўляцца з 1956 года.

Вершы-газэлі, танкі, паўтанкі, паліндромы, туюгі Рыгора Крушыны, якімі паэт апыраўся шмат у чым (у сэнсе фарматворчасці) наватарскія кнігі Алесь Разанава, – гэта не столькі дзеля формы, паэтычных практыкаванняў. Ён карыстаўся імі дзеля выказвання сваіх пачуццяў да Бацькаўшчыны: «Пойдзем, любая, у шлохі гаю! / Бачыш, словамі раны гаю. / Дыяментнаў, караляў ня маю – / Нясу табе песьню маю» (верш «Заміж караляў»).

Услед за М. Багдановічам і Алесь Салавей выразна ўсведамляў, што «няма красы без спажытку, бо сама краса і ёсць той спажытак для душы...». Па гэтай прычыне паэт-эмігрант імкнуўся не абніжацца да моўнага ўзроўню чытача. Ні ў аднаго беларускага паэта мы не знойдзем столькі вершаў класічнай формы (санеты, вянк санетаў, актывы, рандо, трыялеты, тэрцыны). М. Сяднёў быў заўсёды ў пошуках новага слова, яго адценняў, ствараў неалагізмы («жаўроніць вясна», «вечер ветліцца з травой», «заскорбляя душы», «згібенне», «жальны крык», «ацвеченая краса»).

Як бачна, толькі апынуўшыся за межамі Бацькаўшчыны, чалавек здольны ўсвядоміць што такое выгнанне. Вонкава жыццё працякала вельмі цяжка. Але цяжэй было ад пакутлівага ўнутранага стану. Думка: як існаваць без радзімы? бясконца свідрала душу 3 гэтым раздвоенным станам душы і вандравалі па дарогах Еўропы, Амерыкі, Аўстры Н. Арсеннева, А. Салавей, М. Сяднёў, М. Кавыль, Я. Золак, У. Дудзіцкі, Р. Крушына многія іншыя пазты-эмігранты. Несучы крыж выгнанніка, яны апантаны былі адной любоўю – мастацкай творчасцю, якая пазначана душэўным надломам, балючай памяццю пра далёкую Айчыну, лёс свайго пакалення.

Будник О.А.(Брестский государственный технический университет)

МОДИФИЦИРОВАННЫЕ И СОБСТВЕННО-АВТОРСКИЕ ФРАЗЕОЛОГИЗМЫ В ПРОИЗВЕДЕНИИ М.А. ШОЛОХОВА «ПОДНЯТАЯ ЦЕЛИНА»

Фразеология – та особая сфера лингвистической науки, которая позволяет представить особенности быта определённого народа, региона через только ему свойственные обороты речи. Интересны имеющие непосредственное отношение к истории становления фразеологии русского языка работы И.И. Срезневского, учение Ф.Ф. Фортунатова, А.А. Шахматова, которое продолжили и развили Д.Н. Ушаков и В.К. Порезинский, статьи В.В. Виноградова, Л.В. Щербы, работы Б.А. Ларина, С.И. Ожегова и других.

Повседневная речь не включает весь арсенал выразительных средств. Их правильное употребление придает нашей речи дополнительную эмоционально-экспрессивную окраску, иллюстрирует ее неповторимыми «картинками» самобытности народа.

В рамках фразеологического исследования интересным представляется обращение к анализу фразеологических оборотов как выразительных средств языка романа М.А. Шолохова «Поднятая целина».

Кажется, что тема первой и второй книг романа одна: жизнь казачьего хутора в 1930 году, коллективизация, период суровой и решительной ломки общественных отношений. Но при более внимательном сопоставлении во второй книге виден новый взгляд автора на своих героев, на события прошлого.

Автор «Тихого Дона», написанного в 1940 году, пережил Великую Отечественную войну, тяжелые послевоенные годы, великие перемены после XX съезда КПСС. Эти обстоятельства и определили его новое отношение к героям «Поднятой целины», что, в свою очередь, отразилось в языке второй книги романа.

Известно, что наряду со словосочетаниями, построенными по сложившимся в языке грамматическим правилам сочетаемости и состоящими из слов, диктуемых логикой мысли, в языке функционируют такие сочетания слов, которые являются целостными единицами обозначения чего-либо и не создаются, а воспроизводятся в речи целиком – фразеологизмы.

Фразеология (от греч. *phrasis* – выражение, *logos* – учение) – раздел лингвистики, в котором изучаются семантические, морфолого-синтаксические и стилистические особенности устойчивых словосочетаний.

В связи с анализом фразеологизмов в языке романа М. Шолохова «Поднятая целина», важно отметить, что автор романа родился на хуторе Кружилине станицы Вешенской Донецкого округа и жил среди донских казаков. Язык этого региона Шолохов воспроизвёл в романе «Поднятая целина», где широко используются диалектизмы. Диалектизмы в шолоховских произведениях – не набор случайно услышанных человеком городской культуры деревенских слов, а точное отражение родной писателю донской речи. Они используются автором как образные поэтические средства.